

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано предмет кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в частині його видів, визначення розміру та співвідношення з положеннями інших галузей права. Автор доходить висновку, що законодавцю не вдалося розробити чіткі критерії щодо розмежування злочинів та інших правопорушень, зокрема, в сфері цивільного та господарського права.

Ключові слова: господарська діяльність, предмет злочину, кримінальні правопорушення, класифікація, соціальна пільга, розмір предмета, подакцизні товари, фірмове найменування.

С. Я. Лиховая

Характеристика предмета уголовных правонарушений в сфере хозяйственной деятельности

В статье проанализирован предмет уголовных правонарушений в сфере хозяйственной деятельности в части его видов, определение размера и соотношения с положениями других отраслей права. Автор приходит к выводу, что законодателю не удалось разработать четкие критерии по разграничению преступлений и других правонарушений, в частности, в сфере гражданского и хозяйственного права.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, предмет преступления, уголовные преступления, классификация, социальная льгота, размер предмета, подакцизные товары, фирменное наименование.

S. Lykhova

Characteristics of the criminal offenses in economic activity

The article analyzes the subject of criminal offenses in the sphere of economic activity in terms of its species, size and definition of the relation with the provisions of other branches of law. The author concludes that the legislator could not establish clear criteria for delimitation of crimes and other offenses, in particular in the field of civil and commercial law.

Key words: business activities, the subject of crime, criminal offenses, classification, social benefits, subject size, excisable goods, company name.

Актуальність досліджуваного питання зумовлена тим, що розташовані у розділі VII Особливої частини КК України злочини порушують суспільні відносини з приводу законно здійснюваної господарської діяльності, виробництва та розподілу продукції та послуг. Під злочинами у сфері господарської діяльності потрібно розуміти передбачені нормами розділу VII Особливої частини КК України посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів

через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонопольні діяльність, а також на порядок приватизації [1, с. 24].

Переважає більшість закріплених у даному розділі кримінальних правопорушень є предметними. Тому для правильної кваліфікації необхідно чітко визначити поняття та види цих предметів, їх розміри, відмінність один від одного, а також відповідність цих предметів

ознакам, які закріплені у нормах інших галузей права.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із характеристикою окремих видів предметів злочинів у сфері господарської діяльності, розглядалися у роботах П. Андрушка, С. Антонова, М. Бажанова, А. Беніцького, П. Берзіна, В. Білецького, В. Борисова, Л. Брич, О. Васильцева, А. Волобуєва, О. Готіна, А. Гупника, Н. Гуторової, О. Дудорова, М. Мельника, В. Навроцького, Ю. Опалінського, В. Останіна, М. Панова, В. Поповича, О. Процюка, А. Савченка, В. Сташиса, Є. Стрельцова, В. Тація, С. Трофімова, М. Хавронюка, О. Чаричанського, В. Чернея та ін.

Вивчення слідчої та судової практики з цієї категорії кримінальних проваджень та аналіз спеціальної і загальної юридичної літератури свідчать про те, що у правозастосовних органів виникають суттєві складнощі при кваліфікації різних злочинів у сфері господарської діяльності, пов'язані з недосконалістю чинного кримінального законодавства, різними тлумаченнями кримінально-правових понять і, зокрема, предмета даних злочинів.

Ще Пленум Верховного Суду України своїх постановках неодноразово давав роз'яснення спірних питань розуміння предмета злочинів у сфері господарської діяльності. Зокрема, можна згадати ППВСУ «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25 квітня 2003 р. № 3, «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р., «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 8 жовтня 2004 р. № 15, «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 р. № 5, «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 3 червня 2005 р. № 8.

Також чимало змін було внесено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. Таким чином, розділ Особливої частини КК України, присвячений злочинам у сфері господарської діяльності, постійно доповнювався новими положеннями стосовно характеристики їх предмета. Це є свідченням все ще триваючого процесу подальшого реформування нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності.

Метою даної статті є здійснення характеристики предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в частині його видів, визначення розміру та співвідношення з положеннями інших галузей права.

Виклад основного матеріалу. Майже половина правопорушень у сфері господарської діяльності мають бланкетні диспозиції. Правильна кваліфікація цих правопорушень неможлива без звернення до інших законодавчих та нормативних актів, за допомогою яких розкриваються їх предмет. У необхідних випадках потрібно обов'язково звертатися до положень Господарського кодексу України, Митного кодексу України, Податкового кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України та інших нормативних актів.

Із загальної кількості злочинів, про які на сьогодні йдеться у розділі VII Особливої частини КК, як уже зазначалося, переважна більшість є предметними, тобто такими, що містять вказівку на наявність предмета злочину безпосередньо у диспозиції статті. У таких випадках предмет злочину набуває значення обов'язкової ознаки складів цих злочинів і підлягає обов'язковому встановленню та доведенню [2, с. 12]. Відсутність предмета злочину в такому разі свідчить про відсутність складу злочину.

Загалом, всі злочини у сфері у сфері господарської діяльності прийнято класи-

фікувати залежно від видового об'єкта. Систем класифікації аналізованих злочинів є досить багато [3, 4, 5, 6]. Проте найбільш цікавою на сьогодні є система запропонована О. О. Дудоровим, який пропонує виділяти вісім груп кримінальних правопорушень у сфері господарської та пов'язаної з нею діяльності [7, с. 605-606].

Охарактеризуємо предмет злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням віднесення злочину до тієї чи іншої групи в залежності від видового об'єкта цих злочинів.

1. У злочинах проти системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів (ст.ст. 199, 200, 216, 222-1, 223-1, 224, 232-1, 232-2) предметом виступають:

– підроблена національна валюта України у вигляді банкнот чи металеві монети; підроблена іноземна валюта; підроблені державні цінні папери; підроблені білети державних лотерей і марки акцизного збору чи голографічні захисні елементи (ст. 199);

– підроблені документи на переказ, підроблені платіжні картки, інші підроблені засоби доступу до банківських рахунків, електронні гроші (ст. 200);

– контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних; голографічні захисні елементи (ст. 216);

– підроблені документи, які подаються до уповноваженого державного органу (ДКЦПФР) для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1);

– підроблені недержавні цінні папери (ст. 224);

– інсайдерська інформація – будь-яка неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери або правочини щодо них, оприлюднення якої може значно вплинути на вартість цінних паперів (ст. 232-1);

– інформація про діяльність емітента, що має надаватися ним у передбачених законом межах на письмовий запит інвестора в цінні папери (у тому числі акціонера) (ст. 232-2).

2. У злочинах проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного

соціального страхування (ст.ст. 204, 212, 212-1) предметом виступають:

– підакцизні товари: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ; автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, тобто товари, до ціни яких згідно з чинним законодавством включається акцизний збір (ст. 204);

– податки, збори (обов'язкові платежі) (ст. 212);

– грошові кошти, що мають сплачуватись у встановленому законом порядку до фондів соціального страхування як єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1).

3. У злочинах проти бюджетної системи (ст.ст. 210, 211) предметом виступають:

– бюджетні кошти у великих або в особливо великих розмірах, тобто кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування (ст. 210);

– нормативно-правові акти, що всупереч закону зменшують надходження бюджету або збільшують його витрати, які включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування, якщо предметом злочинних дій були бюджетні кошти у великих розмірах (ст. 211).

4. У злочинах проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201) предметом виступають культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини; радіоактивні матеріали; зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [8, с. 458].

5. У злочинах проти порядку зайняття господарською діяльністю (ст.ст. 203-1, 203-2, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 227) предметом виступають:

– диски для лазерних систем зчитування, матриці, обладнання для їх виробництва, сировина для їх виробництва (ст. 203-1);

– документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи (ст. 205-1);

– майно підприємства, установи, організації у тому числі частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів (ст. 206-2);

– грошові кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також права на такі кошти і майно (ст. 209);

– інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу та інформація, яка згідно із законом надається спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу (ст. 209-1);

– побутовий і промисловий металобрухт, а також приміщення та споруди для розташування незаконних пунктів його прийому, схову і збуту (ст. 213);

– небезпечна продукція, яка не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами (ст. 227).

6. У злочинах проти прав кредиторів (ст.ст. 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222) предметом виступають:

– неправдиві відомості внесені керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників та неправдиві відомості внесені керівником або іншою службовою особою банку у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 220-1);

– неповні або недостовірні відомості про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи внесені до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або у звітність фінансової установи (ст. 220-2);

– грошові кошти, які неправомірно отримуються у вигляді субсидій, субвенцій,

дотацій, кредитів чи пільг щодо податків шляхом надання зазначеної у диспозиції кримінально-правової норми завідомо неправдивої інформації (ст. 222).

7. У злочинах проти засад добросовісної конкуренції (ст.ст. 229, 231, 232) предметом виступають:

– знак для товарів чи послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару (ст. 229);

– відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст.ст. 231, 232).

8. У злочинах проти порядку приватизації (ст. 233) предметом виступає державне і комунальне майно.

У деяких випадках предмет злочину законодавцем пов'язується з наслідками злочину та розглядається як межа криміналізації діяння або виокремлення як кваліфікуючої ознаки. Наприклад, при ухиленні від сплати податків їх несплачена сума має відповідати значному розмірові (тисяча і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян); при нецільовому використанні бюджетних коштів – сума у великих (тисяча і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або в особливо великих (три тисячі і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) розмірах, тощо.

У разі вчинення продовжуваного злочину, виникають суттєві труднощі у встановленні фізичних параметрів предмета злочину, оскільки такий соціальний показник як неоподатковуваний мінімум доходів громадян є вкрай нестабільним. Тому, при кваліфікації предметного злочину у сфері господарської діяльності, коли предмет злочину формується не одночасно, а протягом певного часу, потрібно розподіляти загальний час на періоди, в яких закон визначав неоподатковуваний мінімум доходів громадян тією чи іншою сумою, підрахувати їх кратність, відповідно, за кожний період, після чого скласти і встановити остаточний розмір.

Разом з тим потрібно пам'ятати, що розмір заподіяної шкоди (предмета злочину) при кваліфікації злочинів визначається не у

неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, а у соціальних податкових пільгах. Важливим у цьому аспекті є визначення розміру предмета. Так, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу 5 ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України (ПК) в частині кваліфікації злочинів або правопорушень сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1. пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього кодексу для відповідного року. У свою чергу відповідно до розділу XIX «Прикінцеві положення» ПК України, підпункт 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 ПК набирає чинності з 1 січня 2015 р. До 31 грудня 2014 р. з метою застосування цього підпункту податкова соціальна пільга надавалася в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку. Дія цього положення була продовжена на 2015 та 2016 роки Законом України від 28 грудня 2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи».

Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» встановлює у 2016 році прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня – 1378 гривень. Фактично неоподатковуваний мінімум в частині кваліфікації злочинів або адміністративних правопорушень до 31 грудня 2016 р. дорівнює 50 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня цього року. Таким чином, у 2016 р. неоподатковуваний мінімум доходів громадян дорівнює 689 грн. ($1378 : 2 = 689$).

Характеризуючи предмет злочинів у сфері господарської діяльності потрібно враховувати, що предмет злочину може чітко зазначатися в самому законі або безпосередньо впливати з диспозиції кримінально-правової норми і визначатися іншими різними нормативними

актами, якщо певна диспозиція має банкетний характер.

Наприклад, аналіз предмета злочину, передбаченого ст. 229 КК дозволяє зробити висновок, що у спеціальній юридичній літературі використовують як термін «комерційне найменування», так і термін «фірмове найменування», причому останній термін використовується значно частіше. Підставою цієї суперечності є недосконалість норм ЦК України та ГК України. Так, у ст.ст. 420, 489-491 ЦК України для позначення об'єкта права інтелектуальної власності «фірмове найменування» вживається як синонім і термін «комерційне найменування». У ч. 1 ст. 155 ГК України вказується на комерційне (фірмове найменування), тобто ці поняття також розглядаються як тотожні. Зміст цих понять у названих кодексах не розкривається. При цьому, законодавець, використовуючи конструкцію «комерційне (фірмове) найменування» в нормах ЦК і ГК України, прирівнює поняття комерційного та фірмового найменування та застосовує їх як синоніми, а це, у свою чергу, створює проблеми при застосуванні норм кримінального законодавства при кваліфікації злочинів.

Як висновок, потрібно сказати, що сучасний стан кримінального законодавства України щодо злочинів у сфері господарської діяльності свідчить, що законодавцю не вдалося розробити досконалу законодавчу базу для захисту економіки від злочинних посягань. Зокрема має місце багато спірних питань щодо визначення та розуміння предмета таких злочинів.

Література

1. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: [монографія] / О. О. Дудоров. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.

2. Кваліфікація та розслідування кримінальних правопорушень проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів: [посіб.] / Е. М. Кісілюк, М. П. Климчук, О. Є. Омельченко, О. В. Про-

цюк; [за ред. д.ю.н. С. С. Чернявського]. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2014. – 112 с.

3. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [текст]: навч. посіб. / В. Я. Тацій. – Х.: Укр. юрид. акад., 1994. – 75 с.

4. Навроцький В. О. Господарські злочини. Лекції для студентів юридичного факультету / В. О. Навроцький. – Львів: Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка, 1997. – 60 с.

5. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

6. Кримінальне право України. (Особлива частина): підруч. / [А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житній та ін.]; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.

7. Дудоров О. О. Кримінальне право: навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

References

1. Dudorov O. O. Zlochini u sferi gospodarskoyi diyalnosti: kriminalno-pravova charakteristika: [monografiya] / O. O. Dudorov. – K.: Yuridichna praktika, 2003. – 924 s.

2. Kvalifikatsiya ta rozsliduvannya kriminalnih pravoporushen proti poryadku obigu groshey,

tsinnih paperiv, inshih dokumentiv: [posib.] / E. M. Kisilyuk, M. P. Klimchuk, O. E. Omelchenko, O. V. Protsyuk; [za red. d.yu.n. S. S. Chernyavskogo]. – K.: Vid-vo Evropeyskogo un-tu, 2014. – 112 s.

3. Tatsiy V. Ya. Ob'ekt i predmet zlochinu v kriminalnomu pravi Ukrayini [tekst]: navch. posib. / V. Ya. Tatsiy. – H.: Ukr. yurid. akad., 1994. – 75 s.

4. Navrotskiy V. O. Gospodarski zlochini. Lektsiyi dlya studentiv yuridichnogo fakultetu / V. O. Navrotskiy. – Lviv: Yurid. fak-t Lvivskogo derzhavnogo un-tu im. Ivana Franka, 1997. – 60 s.

5. Kriminalne pravo Ukrayini: Osobliva chastina: pidruchnik / Yu. V. Baulin, V. I. Borisov, V. I. Tyutyugin ta in.; za red. V. V. Stashisa, V. Ya. Tatsiya. – 4-te vid., pererobl. i dopov. – H.: Pravo, 2010. – 608 s.

6. Kriminalne pravo Ukrayini. (Osobliva chastina): pidruchnik / [A. V. Baylov, O. A. Vasilev, O. O. Zhitniy ta in.]; za zag. red. O. M. Litvinova. – H.: Vid-vo HNUVS, 2011. – 572 s.

7. Dudorov O. O. Kriminalne pravo: navchalniy posibnik / O. O. Dudorov, M. I. Havronyuk / za zag. red. M. I. Havronyuka. – K.: Vaite, 2014. – 944 s.

8. Naukovo-praktichniy komentar Kriminalnogo kodeksu Ukrayini / D. S. Azarov, V. K. Grishchuk, A. V. Savchenko [ta in.]; za zag. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Cherneya. – K.: Yurinkom Inter, 2016. – 1064 s.